

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Закарпатський державний університет
Інститут транскордонного співробітництва

**МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ
СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ТРАНСКОРДОННОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА**

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
(м. Ужгород, 24-25 січня 2013 року)

Спеціальний випуск збірника наукових праць

**ГЕОПОЛІТИКА УКРАЇНИ:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ**

Ужгород • 2013

Актуальні проблеми транскордонного співробітництва в румунському прикордонні / <i>Горват Л., Віраг П.</i>	125
Методологічні аспекти дослідження транскордонного співробітництва в умовах розширення ЄС / <i>Роман С.</i>	137
Актуальні проблеми та перспективи розвитку транскордонного туризму у прикордонні з Євросоюзом / <i>Торної Й.</i>	147
Особливості розвитку сільських територій у контексті транскордонного співробітництва / <i>Іртищева І., Стегней М., Галак М.</i>	175
Транскордонне співробітництво як напрям євроінтеграційних процесів в Україні / <i>Пугачевська К.</i>	184
Комбіновані методи дослідження соціальних проблем Карпатського євро регіону / <i>Пелін О.</i>	192
Окремі аспекти правового забезпечення сталого розвитку Карпатського євро регіону / <i>Новицький В.</i>	200
Проблема Вишеградської четвірки у працях українських та зарубіжних дослідників / <i>Куцик М.</i>	207
Європейська група з територіальної співпраці як юридичний інструмент просування ефективності прикордонного співробітництва між сусідніми регіонами Словаччини, України, Угорщини та Румунії / <i>Бенко Р.</i>	214
Розвиток соціальної структури Східної Словаччини як фактор прикордонної співпраці / <i>Конечний С.</i>	226
Вдосконалення інструментів дослідження практики функціонування євро регіонів в Україні / <i>Чучка І., Білак Г., Рубіш М.</i>	241

Сергій УСТИЧ,
кандидат філософських наук,
директор Інституту транскордонного
співробітництва,
Надзвичайний і Повноважний Посол

СОЦІОЛОГІЧНА РЕФЛЕКСІЯ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРВІСУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

У статті аналізуються проблеми соціологічного відображення сучасних транскордонних процесів, зокрема на новому Східному кордоні Європейського Союзу. Обґрунтовується поняття «система інформаційного сервісу транскордонного співробітництва», досліджується місце та функції конкретно-соціологічного знання в цій системі.

Ключові слова: соціологічна рефлексія, транскордонні процеси, система інформаційного сервісу транскордонного співробітництва.

Із безпосереднім виходом Європейського Союзу до кордону із Україною у Європи з'явився справжній, об'єктивно зумовлений стратегічний інтерес у безконфліктному та поступальному розвитку свого східного сусіда в цілому та його контактних прикордонних регіонів зокрема. Завдання ж України зараз полягає в тому, щоб використати цей інтерес сповна.

Безперечно, розширення Європейського Союзу на Схід створило також чимало серйозних ускладнень та дискомфортних явищ, найперше в комунікаційному просторі. Запровадження жорсткого візового режиму значно ускладнило комунікацію людей, зокрема тих, хто має родинні зв'язки, а також тих, хто об'єднаний національною, культурною, конфесійною ідентичністю. Загострилися проблеми економічної активності, безробіття серед населення депресивних прикордонних регіонів. Кри-

турного розвитку общества в прошлом и настоящем. Степень экономической деятельности, а также отраслевая структура и социальный состав населения определяют возможности для развития области и уровень жизни людей. Это важные факторы, которые постоянно влияют на характер, масштабы и динамику контактов, отношений и сотрудничества между предприятиями и учреждениями по обе стороны границы с Польшей, Венгрией и Украиной. Это должно постоянно отражаться во время методологической подготовки всех проектов, в течение научных исследований и в рамках оценки их перспектив на будущее.

Ключевые слова: Восточная Словакия, приграничное сотрудничество, социальная структура, экономическая активность, отраслевая стратификация, социальный состав населения.

УДК 339.92

Іван ЧУЧКА,
кандидат економічних наук, доцент

Георгій БІЛАК,
старший викладач

Марина РУБІШ,
асистент,
Мукачівський державний університет

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАКТИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОРЕГІОНІВ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовані теоретичні та прикладні засади процесу інтегрування національної економіки у глобальний економічний простір. Охарактеризовано основні напрями політики розвитку єврорегіонів України. Окреслено індивідуальні способи подолання існуючих проблем у Карпатському єврорегіоні. Виявлені перспективні напрямки подальших досліджень соціально-економічного розвитку прикордонних територій у поєднанні із стратегією євроінтеграції.

Ключові слова: інтеграційні процеси, інноваційний розвиток, транскордонне співробітництво, єврорегіон, євроінтеграція.

У науковій і економічній літературі уже сформувалася точка зору про невідворотність переходу на нову, більш прогресивну модель розвитку, що базується на економічному використанні ресурсів, на задоволенні в основному не матеріальних потреб людей (творчому самовираженні, дозвіллі, опануванні знань і культури тощо), а головне – на наукових нововведеннях [1, с.67].

Багатосторонність факторів економічного зростання відображає надзвичайно складну природу економіки відкритого типу, багаторівневість та багатоланковість її складових. Будь-яка економічна система зі сформованою структурою внутрішнього ринку та зовнішнього сектора детермінована їх терміном, як на коротко-, так і

на довгострокову перспективу. Разом з тим, як показує вітчизняний та міжнародний досвід, процес інтегрування національної економіки у глобальний економічний простір є у достатній мірі суперечливим, здатним здійснювати вплив як на стан макроекономічної стабільності, так і на стан розвитку регіональної економіки, в тому числі на проблеми залучення регіону до сучасних прогресивних форм міжнародних економічних відносин.

У 90-ті роки ХХ ст. використовується зовнішньополітична орієнтація України в напрямку інтеграції до Європейської спільноти. Європейський вибір відкриває нові перспективи для співробітництва України з розвиненими країнами-конкурентами, для економічного розвитку, соціального й інтелектуального прогресу, зміцнення позицій держави в міжнародній системі координат [2, с.607].

Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, можливість виходу на єдиний внутрішній ринок ЄС.

Розширення ЄС за рахунок країн Центральної та Східної Європи не лише вносить принципові зміни в економічну карту Європи, яка поступово перетворюється на суспільне регіональне традиційне об'єднання.

Значну роль у цьому процесі відіграють і євро регіони, які на сьогодні діють як всередині між країнами ЄС, так і на його зовнішніх кордонах з країнами, які ще не є членами ЄС.

Метою публікації є спроба дослідити практику функціонування євро регіонів в Україні і проаналізувати вплив інновацій на покращення механізму цього функціонування.

У сучасній науковій літературі інноваційному розвитку присвячено чимало публікацій. Дане питання досліджували вітчизняні науковці В. Геєць, Ю. Кінзерський, О. Салінова, А. Федулова, М. Якубовський та ін. У їхніх працях висвітлено результати вирішення фундаментальної проблеми інтеграції України до світової економіки та посилення конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Однак поза увагою ще залишається вплив інновацій на вдосконалення механізму функціонування євро регіонів.

Україна входить у такі євро регіони: Буг, Карпатський євро регіон, Нижній Дунай, Верхній Прут, Дніпро, Слобожанщина, Ярославна та Донбас. Загальна протяжність українського кордону становить 6992,982 км. Карпатський євро регіон охоплює адміністративні одиниці Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії. А також чотири області України: Львівську, Закарпатську, Івано-Франківську та Чернівецьку загальною площею 56 660 м².

Саме масштабне розширення Європейського Союзу за рахунок нових 10 членів, у т. ч. сусідів України, принципово змінило функцію західного кордону України, який з того моменту став і зовнішнім кордоном ЄС. За цей період країни-сусіди України – Угорщина, Словаччина та Польща – зробили важливі перші кроки у напрямі своєї повної інтеграції в європейські структури. Результатами цих кроків став вступ названих країн до Шенгенської зони 22 грудня 2007 р., що означає скасування між ними та іншими членами Шенгенської угоди внутрішніх кордонів, розширення зони гарантованої свободи і вільне переміщення людей, товарів, послуг, капіталів. Це також означає, що зовнішній кордон ЄС (західний кордон України) став і зовнішнім кордоном Шенгенської зони. Реалізуючи проголошену раніше стратегію інтеграції, Україна, на відміну від інших країн, позитивно сприймає поширення режиму вільного пересування на території всіх країн ЄС.

Доцільно підкреслити позитивні наслідки створення міжрегіональної асоціації «Карпатський євро регіон». За час незалежності Закарпаття встановило партнерські відносини з Саболч-Сатмар-Березькою областю Угорщини, з Кошицьким та Пряшівським самоврядними краями Словаччини, Марамурським та Сату-Марським повітами Румунії, Підкарпатським воєводством Польщі, а нещодавно – і з рядом регіонів Чеської Республіки та Німеччини. Така співпраця дає реальні результати в економічній та соціальній сферах. За обсягами прямих іноземних інвестицій, що надійшли в економіку Закарпаття, Угорщина посідає четверте місце (242 українсько-угорські підприємства), обсяг інвестицій – 30,2 млн. дол. США (9,8% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, залучених за весь період діяльності). Польща на шостому місці (24 українсько-польських

підприємства), обсяг інвестицій – 27,1 млн. дол. США (8,8% від загального обсягу). Словаччина займає восьме місце (109 українсько-словацьких підприємств), обсяг інвестицій – 13,0 млн. дол. США (4,2 % від загального обсягу. На ці країни Карпатського єврорегіону припадає майже 23,0% загального обсягу прямих іноземних інвестицій. Для порівняння, обсяг прямих іноземних інвестицій в Тернопільську область в 2007 році склав 51 млн. дол. США, в тому числі інвестиції з Польщі – 13,4%, а саме 0,7 млн. дол. США [3].

Безперечно, потрібно відзначити, що за час існування Карпатського єврорегіону в його рамках здійснено низку проектів транскордонного характеру. У рамках програм сусідства “Україна-Словаччина-Угорщина” фінансуються чотири проекти від Закарпатської області на загальну суму 2,75 млн. євро, а саме: «Розвиток Берегівської транскордонної польдерної системи в басейні річки Тиса» – 0,72 млн. євро, «Чиста вода» – 0,6 млн. євро, «Транскордонні можливості розвитку транспортної логістики» – 0,54 млн. євро, «Покращення транскордонного автомобільного руху через будівництво об’їзної дороги навколо м. Берегово» – 0,9 млн. євро. В рамках останньої згаданої програми в області спільно з угорськими партнерами реалізується 6 проектів, серед яких:

- створення інформаційно-туристичних центрів у містах Берегово та Ужгород;
- розробка та впровадження транскордонної програми медико-соціальної реабілітації на базі обласної дитячої клінічної лікарні;
- розробка комплексного українсько-угорського підходу до спільних протипаводкових заходів;
- дослідження стану використання біомаси в прикордонному регіоні [4].

Але, крім позитивних моментів участі України у Карпатському єврорегіоні, існує також низка проблемних питань, серед яких розрізняють:

1. Недосконалість та неактуальність статуту асоціації, що не враховує, хто є національною стороною, що спричиняє додаткову координацію дій в рамках єврорегіону, погодження пропозицій на національному рівні.

2. Невідповідність компетенції національних сторін, що спричинена різними формами адміністративно-територіального устрою у 5 державах [9].

3. Низький рівень фінансування програм, зокрема частки в них України. Так, у межах транскордонних програм ЄС на 2004 – 2006 рр. (програми «Польща-Україна-Білорусь», «Угорщина-Словаччина-Україна», «Румунія-Україна») обсяг виділених щорічно коштів коливався в межах 0,5-5,5 млн. євро. Проте індикативні асигнування на 2007 – 2013 рр. передбачають значно більші, ніж у 2004-2006 рр., кошти (табл. 1).

Таблиця 1

Індикативні асигнування ЄС на програми транскордонного співробітництва 2007 – 2013 рр., млн. євро

Транскордонна програма	2007-2010	2010-2013	Всього, 2007-2013
<i>Польща-Білорусь-Україна</i>	97,107	89,094	186,201
<i>Угорщина-Словаччина-Україна-Румунія</i>	35,796	32,842	68,638
<i>Румунія-Молдова-Україна</i>	66,086	60,632	126,718
<i>Чорне море</i>	9,025	8,281	17,306

4. Недостатня економічна складова в реалізованих транскордонних проектах, які переважно мають соціальну або культурну спрямованість. Зокрема, індикативний фінансовий пакет для України у рамках Національної індикативної програми на 2007 – 2010 рр. складає 494 млн. євро. Відповідно до цієї програми фінансуються 3 пріоритетні напрями: 1) підтримка демократичного розвитку та належного управління; 2) регуляторна реформа та розвиток адміністративних можливостей; 3) розвиток інфраструктури.

Також слід підкреслити, що до цього часу ЄС не розглядав регіон Карпат як цілісну екологічну, економічну та гуманітарну систему. На території Українських Карпат на 2007 – 2013 рр. реалізують-

ся три окремі програми. Це свідчить про відсутність системного підходу до трактування Карпат як спільної європейської спадщини. У зв'язку з цим виникла нагальна потреба напрацювання спільної позиції країн-членів Міжнародної асоціації "Карпатський єврорегіон" щодо необхідності реалізації у фінансовій перспективі 2014 – 2020 рр. єдиної операційної програми ЄС для регіону Карпат, а також подання Європейській Комісії пропозицій щодо конкретних інституційних та фінансових розв'язань з цього питання урядами Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини та України. А саме тому товариство "Карпатський єврорегіон – Польща" спільно з Асоціацією органів місцевого самоврядування "Єврорегіон Карпати – Україна" взялися за напрацювання окремої операційної "Карпатської програми" для її фінансування Євросоюзом [5].

При досліджуванні індивідуальних способів подолання існуючих проблем, що є в Карпатському єврорегіоні, слід вказати на ті заходи, що реалізуються сторонами або ініційовані ними як пріоритетні на найближчий період. Зокрема, відсутність прямого сполучення між Закарпатською областю та Підкарпатським воеводством, що унеможлиблює розвиток сталого та ефективного партнерства між органами влади та самоврядування, іншими зацікавленими у розвитку співпраці сторонами по обидва боки кордону, можна виправити за рахунок відкриття пункту пропуску "Лубня-Волосате" в рамках Програми ENPI Польща – Білорусь – Україна 2007 – 2013 рр. [6].

Також можна збільшити притік прямих іноземних інвестицій від країн ЄС. Виконанню цієї умови сприятиме проект EAST-INVEST, який також передбачає зміцнення співпраці в бізнесі, передачу технологій та спрощення митних процедур. Участь в реалізації проекту є для України вигідною перспективою [3]. Україні варто і надалі продовжувати з членами асоціації здійснювати розробку договорів, що б сприяли налагодженню відносин, зокрема перетинання кордонів. Однією з перших держав, що запровадила малий прикордонний рух з Україною, є Угорщина, і формат угоди вважається чи не найкращим, тож кількість учасників руху, що перетинають українсько-угорський кордон, є найбільшою [7].

При активізації розвитку прикордонного співробітництва органи закарпатської регіональної та місцевої влади провели низку заходів, зокрема ряд міжнародних конференцій, семінарів, круглих столів. На основі рамкових угод з регіональними владами прикордонних регіонів країн-сусідів – Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії визначено основні цілі і завдання транскордонної співпраці, а також рамки реалізації програм діяльності Карпатського єврорегіону. Однак можливості прикордонного економічного співробітництва для розвитку економіки регіону далеко не вичерпані. Набутий досвід за певний період дає підстави визначити наступні причини повільного розвитку транскордонного співробітництва, а саме:

1) низький рівень залучення недержавних підприємств, установ, а також громадських організацій до здійснення заходів у рамках транскордонного співробітництва;

2) відсутність комплексного підходу до організації транскордонного співробітництва, у тому числі кваліфікованих кадрів, здатних забезпечити підготовку необхідних проектів транскордонного співробітництва та контактувати з представниками територіальних громад іноземних держав, з урахуванням відповідного фахового рівня та мовних знань;

3) недостатній рівень самостійності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень щодо здійснення спільних із суб'єктами транскордонного співробітництва іноземних держав;

4) повільні темпи розбудови прикордонної інфраструктури і спрощення процедури митного контролю, що перешкоджає здійсненню швидкого транзиту товарів та їхнього переміщення;

5) неможливість співфінансування проектів транскордонного співробітництва у сфері науки, освіти, культури, зв'язку, охорони здоров'я, туризму.

Перед Закарпатською прикордонною областю стоїть відповідальне завдання – працювати в новому форматі співробітництва із зарубіжними партнерами. Враховуючи саме інтеграційну спрямованість політики Уряду України, ефективно використовувати досвід

прикордонних країн та зацікавленість міжнародних донорських структур у розвитку Закарпаття як “зовнішнього регіону” Європейського Союзу. Це є розумінням того, що на європейських кордонах прикордонні регіони виконують важливу функцію мостів співпраці між державами і їхніми регіонами та пропонують можливості і шляхи для подальшого розвитку транскордонного співробітництва.

Для здійснення активізації розвитку прикордонного співробітництва в Закарпатті необхідно вжити низку заходів, зокрема:

1. Якщо брати до уваги, що за останнє десятиріччя напрацьовано велику кількість документів: концепції, спільні концепції програм розвитку прикордонного співробітництва на коротко- і довгострокову перспективу, конкретні проекти з широкого спектру питань транскордонного співробітництва, є потреба здійснити “ревізію” на предмет їхнього рівня, а також повноти виконання та всієї системи природоохоронного економічного співробітництва.

2. Необхідно спрямовувати державні важелі та внутрішні можливості регіону на подолання стримування розвитку прикордонних економічних зв'язків, забезпечення активного залучення в ці процеси підприємницьких структур малого і середнього бізнесу. А також особливу увагу звернути на розвиток спільної підприємницької діяльності, виробничого кооперування.

3. Потрібно розробити та удосконалити нормативно-законодавчу базу прикордонного співробітництва на базі методологічних критеріїв Євросоюзу. Необхідно ввійти з законодавчою ініціативою про прийняття закону “Про прикордонне співробітництво”, оскільки Закон України “Про транскордонне співробітництво” (2004 р.) у багатьох аспектах не відповідає особливостям та характеру зовнішньоекономічної діяльності на регіональному, а саме прикордонному рівні. Необхідно попередньо відпрацювати і удосконалити нормативно-правову базу, функціональні обов'язки, права та відповідальність створених виконавчих структур в держадміністраціях відповідних регіонів. На сьогоднішній час діючі структури у цій сфері виконавчої влади здебільшого концентрують свою увагу на розвитку прикордонної інфраструктури, залученні іноземних інвестицій, експорті та імпорті продукції і послуг, видачі

дозволів на здійснення зовнішньоекономічних операцій, що, безумовно, є дуже важливим. В той же час поза увагою залишаються окремі високоефективні форми прикордонного співробітництва.

4. В новій комплексній Програмі розвитку прикордонного співробітництва області необхідно врахувати:

- раціональне використання природних ресурсів краю та розвиток економічного співробітництва;

- розробку заходів протипаводкового захисту басейну річки Тиса, а також спільних природоохоронних програм;

- необхідність подальшого розвитку прикордонної, особливо транспортної інфраструктури;

- освітнє та культурне співробітництво.

Одним із важливих напрямів у подальшому розгортанні прикордонних економічних зв'язків є усебічне вивчення, а також запозичення і впровадження кращого зарубіжного виробничого досвіду практично в усіх сферах науково-технічної та виробничої діяльності. Досвід і практика минулих років засвідчує, що ця форма прикордонного співробітництва була однією з основних і найбільш ефективних, а також перебувала під особливо пильним контролем органів державного управління.

Зареєстрований міграційний обмін України з іншими країнами світу складає близько 100 тис. осіб на рік [8]. Україна є державою, яка володіє досить вагомим науково-технічним кадровим потенціалом, що суттєво впливає на її соціально-економічний розвиток. За цими показниками наша країна випереджає Словенію, Словаччину й Угорщину, а також Польщу. Проте чисельність наукових кадрів в Україні, на відміну від більшості європейських країн, зменшується, що призводить до погіршення передумов успішної реалізації євроінтеграційних прагнень держави [9].

Можна висловити рекомендації, що в основі прийняття будь-яких управлінських рішень із питань функціонування і розвитку багатогранного прикордонного співробітництва, в тому числі і стосовно видачі документів дозвільного характеру, повинна бути економічна обґрунтованість, доцільність. В кожному випадку повинні бути зроблені розрахунки економічної ефективності тих чи

інших форм співробітництва, окремих операцій, видів діяльності. Нині не завжди такі розрахунки проводяться з різних мотивів. Практикам та науковцям необхідно спільними зусиллями розробити відповідні методики розрахунку ефективності прикордонних економічних зв'язків стосовно конкретних умов Закарпаття, а також підготувати відповідні рекомендації щодо застосування методик розрахунку ефективності в різних напрямках зовнішньоекономічної діяльності на регіональному прикордонному рівні.

Список використаних джерел

1. Мазурок П.П. Глобальна економіка / П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, В.В. Кулішов, О.М. Сарениць. – Львів: Магнолія – 2000, 2011.
2. Копійка В.В. Європейський Союз, історія і засади функціонування / В.В.Копійка, Т.Г.Шинкаренко. – К.: Знання, 2012.
3. Електронний ресурс // Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua>
4. Електронний ресурс // Режим доступу: <http://www.min-regionbud.gov.ua>
5. Електронний ресурс // Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>
6. Електронний ресурс // Режим доступу: <http://ec.europa.eu/delegations/ukraine>
7. Електронний ресурс // Режим доступу: <http://zakarpattia.net.ua>
8. Електронний ресурс // Режим доступу: <http://ec.europa.eu/delegations/ukraine>
9. Електронний ресурс // Режим доступу: <http://www.ua-reporter.com/novosti>
10. Електронний ресурс // Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua>

11. Електронний ресурс // Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>
12. Гесц В.М. Національна економіка / В.М. Гесц. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
13. Українсько-російське порубіжжя: стан та перспективи співробітництва. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 17 квітня 2010 року. – Харків: ХНУ ім. Каразіна, 2010. – 152 с. 85.

In this article theoretical and applied principles of the process of integrating the national economy into the global economy. The basic policies of European regions of Ukraine. Outlined individual ways of dealing with the problems that are in the Carpathian Euroregion. Identified promising directions for further research of socio-economic development of the border areas in combination with the strategy of European integration.

Keywords: integration processes, innovative development, cross-border cooperation, the euroregion, European integration.

В статье обоснованы теоретические и прикладные основы процесса интеграции национальной экономики в глобальное экономическое пространство. Охарактеризованы основные направления политики развития еврорегионов Украины. Определены индивидуальные способы преодоления существующих проблем, имеющих в Карпатском еврорегионе. Выявлены перспективные направления дальнейших исследований социально-экономического развития приграничных территорий в сочетании со стратегией евроинтеграции.

Ключевые слова: интеграционные процессы, инновационное развитие, трансграничное сотрудничество, еврорегион, евроинтеграция.